PATRIMONI MARÍTIM | VELA LLATINA

La vela llatina, patrimoni immaterial de la humanitat

▶ **El Consell** empeny la declaració de Bé d'Interès Cultural com a passa prèvia per a presentar la proposta a l'Unesco

kioskoymas#info.ime@cime.es

Joan Alemany Llovera
Membre de l'IME

Articles dedicats a la memòria de Lluís Casals, patró d'*Ets Ocellers*, bon amic que em va ensenyar a navegar a la vela llatina en el bot *Cala Alcaufar*

El Consell Insular de Menorca ha iniciat el procediment per declarar la vela llatina Bé d'Interès Cultural Immaterial. El BOIB de 31 d'agost d'enguany publica la Resolució del Conseller de Cultura del CIME sobre l'Expedient i l'Informe Tècnic per aprovar aquesta declaració. És el pas previ per presentar des de les Illes Balears i altres institucions i entitats dels principals països del Mediterrani Nord-occidental la candidatura de la vela llatina i la vela al terç a la Unesco (Organització de les Nacions Unides per l'Educació, la Ciència i la Cultura) perquè es declarin Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat. La finalitat d'obtenir aquesta qualificació és valorar, preservar, impulsar el coneixement i difondre internacionalment aquestes modalitats històriques de navegació.

El procés per a la declaració de Patrimoni Cultural Immaterial es va iniciar el 2016 a proposta del Museu Marítim de Barcelona. En la reunió de Museus Marítims de la Mediterrània del 2019 a Betina (Croàcia) es va acceptar impulsar conjuntament la proposta des dels diferents països presents i, per iniciativa del Museu Marítim d'aquella ciutat, es va incloure la vela al terç per la seva importància en el mar Adriàtic. L'estratègia que es va acordar consisteix en obtenir primer la qualificació de Bé d'Interès Cultural Immaterial en els diferents països que impulsen la declaració (els principals de la Mediterrània occidental) i posteriorment, presentar a Unesco la proposta. La presentació oficial la farà Croàcia el març del 2022 a partir de la reunió de les diferents institucions i entitats participants.

La qüestió de la declaració de Patrimoni Cultural Immaterial de la Humanitat de la vela llatina té importància per Menorca on aquest tipus de navegació és present, conservat i promogut per associacions i particulars, als principals ports de l'illa: Maó, Ciutadella i Fornells. Per la transcendència de tot aquest procés se li vol dedicar una atenció especial a través de quatre articles en «**Es Diari**»: el primer, el present, tracta de les característiques de la vela llatina; el segon, es centrarà en la història i l'extensió geogràfica mundial d'aquest tipus de vela; el tercer, en la seva importància a Menorca; el quart, oferirà unes reflexions i consideracions generals sobre el futur d'aquest important patrimoni cultural en general i a Menorca.

El *Besitos*, llaüt de vela llatina de Ciutadella navegant per la badia de Fornells.

Característiques de la vela llatina

La llatina és una vela triangular envergada a una llarga perxa, l'antena, sostinguda en el pal d'una embarcació. Té, per tant, tres punys, els noms dels quals i de les diferents parts de la vela estan assenyalats en el dibuix adjunt. De les diferents publicacions actuals sobre el funcionament de la vela llatina se'n vol destacar dos per els que vulguin profunditzar sobre el tema, per les seves excel·lents explicacions, rigor i magnífics dibuixos.

1) Cristófol Al.lès: «Introducció a la pràctica de la vela llatina» (Amics de la Mar de Menorca, 2005).

2) Vicente García Delgado, Francisco Oller: «Nuestra vela latina», (2ed. Juventud, Barcelona, 2021).

La vela llatina neix i es perfecciona en diversos tipus d'embarcacions perquè permet navegar cenyint, és a dir, anar en angles d'aproximadament uns 45° respecte la direcció del vent. Fent bordades es pot avançar en sentit completament contrari al vent. Aquesta forma de navegar no era possible amb les veles quadres (les de forma quadrada o rectangular de quatre punys) anteriors, que només podien impulsar al vaixell amb vents portants o com a màxim a través. En cap cas es podia amb les veles quadres avançar contra el vent, el que suposava un greu problema tant en rutes comercials, en les activitats pesqueres, com en guerres i confrontacions marítimes.

FENT BORDADES

La vela llatina permet navegar cenyint i fent bordades es pot avançar en sentit completament contrari al vent

L'avantatge de cenyir va fer que la vela llatina prengués una gran importància en la Mediterrània, mar amb vents molt variables. La navegació de cabotatge i en trajectes de curt recorregut, com són la pesca o el transport dins els grans ports, com el de Maó la llatina permetia un molt major grau de llibertat a les embarcacions. Per això es va anar imposant en els països de la conca Mediterrània i es va estendre a altres llocs del món. Però la vela llatina presenta també alguns problemes. Els dos principals són: la navegació en vents portants i una major complexitat de les maniobres. El primer deriva de la diferent superfície que presenta la vela en els dos costats de l'embarcació quan es navega amb vents portants, el que comporta que rebi més força per una banda que per l'altra. El segon desavantatge respecte les veles quadres és una major dificultat per efectuar algunes maniobres, especialment les de virar.

La vela llatina pot tenir un conjunt més gran de posicions en el pal de l'embarcació que necessiten uns majors coneixements per governar-la correctament. D'entrada, l'antena es pot subjectar al pal en dos tipus diferents de posició: pot estar col·locada sobre el pal a diverses alçades i es pot subjectar en diversos punts al llarg de la seva longitud, el que suposarà elevar-baixar o desplaçar endavant-endarrere respectivament el centre vèlic. La posició de l'antena en el pal és una primera decisió que incidirà en la navegació. No obstant, el més determinant en la navegació amb vela llatina es que l'antena, un cop decidida l'alçada i el punt de subjecció, ha d'anar canviant de posició en funció del rumb. Molt esquemàticament les posicions respecte la direcció del vent són: el puny del car amorrat a proa i l'escota cagada al màxim, en cenyida; l'antena

Continua a la pàgina següent ››

pressreader PRINTED AND DISTRIBUTED BY PRESSREADER PressReader.com +1 604 278 4604 COPYRIGHT AND PROTECTED BY APPLICABLE LAW

PATRIMONI MARÍTIM VELA LLATINA

Bot amb floc, vela de martell en el pal major i terquina en el de mitjana. Dibuix de CRISTÒFOL AL·LÉS

Ve de la pàgina anterior

més separada de la proa i l'escota més amollada, amb vents a través i l'antena gairebé horitzontal, travessada a l'embarcació i l'escota al màxim amollada en empopada. Això s'aconsegueix maniobrant en els dos caps que subjecten el car, el davant i l'orsapop, i caçant i amollant l'escota.

Només amb la posició correcta de l'antena per a cada rumb i direcció del vent, s'obté la millor navegació i el màxim rendiment de la vela. També és més complexa que en veles quadres i molt més que en les veles més modernes, -tipus cangrea, guaira o marconi- la maniobra de virar

VELA AL TERÇ

És tradicional de la llacuna de Venècia i és molt probable que també es fes servir al port de Maó

quan es vol canviar de banda l'antena per obtenir un millor rendiment. Una bona coordinació es necessària entre els mariners que han d'efectuar el canvi de banda de l'antena maniobrant el davant, l'orsapop, la trossa i l'osta i el patró que governa l'embarcació, especialment si aquesta és gran o mitjana.

En embarcacions petites que freqüentment han de canviar de rumb, per exemple dins un gran port com el de Maó, les dificultats per governar la vela llatina tradicional s'han superat en part amb una vela molt similar anomenada vela de martell o mística. Aquesta té un faldó que cau des del puny de car en una longitud variable, generalment entre 50cm i 1m, en funció de l'eslora de l'embarcació. El puny d'aquest faldó no està subjecte a dos caps, el davant i l'orsapop, com en les llatines, sinó a un sol cap que pot subjectar-se en diferents posicions longitudinals a la cossia de l'embarcació en una peça anomenada violí. Aquest únic cap, el davant, ha de caçar-se o amollar-se en funció del rumb (caçat en cenyida, més amollat quant més oberts al vent). A més, en trajectes curts, per exemple dins el port, no cal canviar de banda l'antena sinó que es pot navegar amb l'antena a sotavent del pal i la vela inflada en una sola bossa (a la bona) o a sobrevent del pal i la vela contra el pal formant dos bosses (a la mala). Aquesta posició també es pot efectuar en la llatina. La major facilitat de les maniobres comporta que una persona sola pugui governar les embarcacions petites i que la de martell sigui, per tant, una vela molt estesa a Menorca, especialment en els bots.

Unes breus notes sobre la vela al terç

La vela llatina té com a germana petita, que ha nascut molts anys després, a la vela de martell, i aquesta última té una cosina (no està clar si cosina germana o cosina llunyana) en la vela al terç. El seu nom deriva de que l'antena superior es subjecte al pal aproximadament a un terç de la seva longitud. En documents actuals també es denomina vela terça

La vela al terç és tradicional de l'Adriàtic i particularment de la llacuna de Venècia. Molt probablement es va emprar també al port de Maó, segurament en els bots auxiliars dels grans navilis, com semblen indicar algunes imatges dels segles XVIII i XIX. Al ser la vela tradicional de l'Adriàtic el Museu Marítim de Betina va proposar incorporar aquest tipus de vela a la declaració de Patrimoni Cultural de la Unesco, qüestió que va ser acceptada per tots els assistents a la reunió.

En certa forma la vela al terç se la pot considerar com una mística amb un martell molt gran o com un pas intermedi entre la vela quadra i la de martell, encara que bastant més propera a aquesta última per l'estructura i la forma de navegar, com indica el dibuix esquemàtic adjunt. Les similituds entre la vela de martell i la vela al terç són molt grans, inclosos molts dels noms donats a les diverses parts en diferents països. A més de la forma de la vela, la principal diferència es troba en que la part inferior de la vela al terç està aferrada a una altra antena (antenela de soto) diferent de l'antena superior (antenela de sora). El dibuix esquemàtic adjunt mostra la forma i les diferents parts amb els seus noms de la vela al terç d'una embarcació tradicional de la llacuna de Venècia anomenada topo, de la que existeixen encara molts exemplars conservats per persones i entitats que preserven i gaudeixen el patrimoni marítim. Sovint es poden veure regates i trobades d'embarcacions tradicionals de vela al terç en aigües de la bella ciutat de l'Adriàtic.

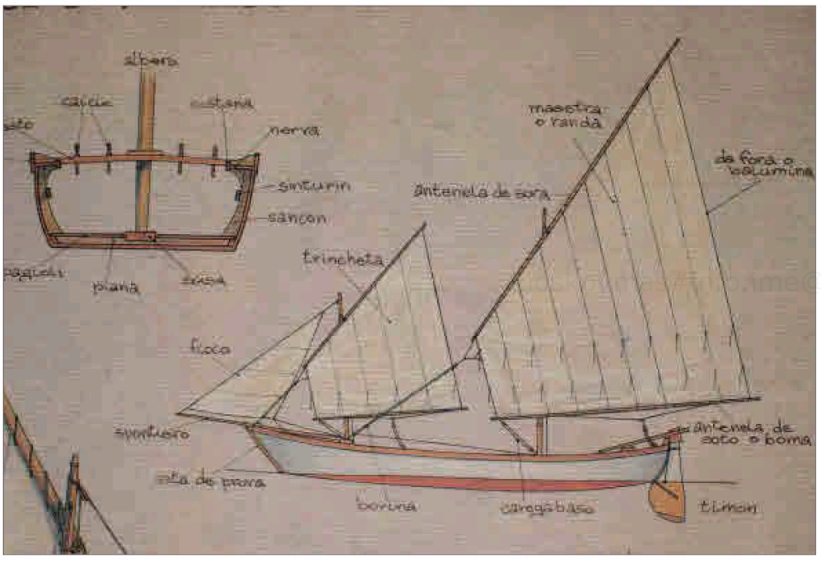

Esquema i noms d'una vela al terç d'un topo de la llacuna de Venècia. Dibuix de L'ASSOCIAZIONE VELA AL TERZO DE VENEZIA]

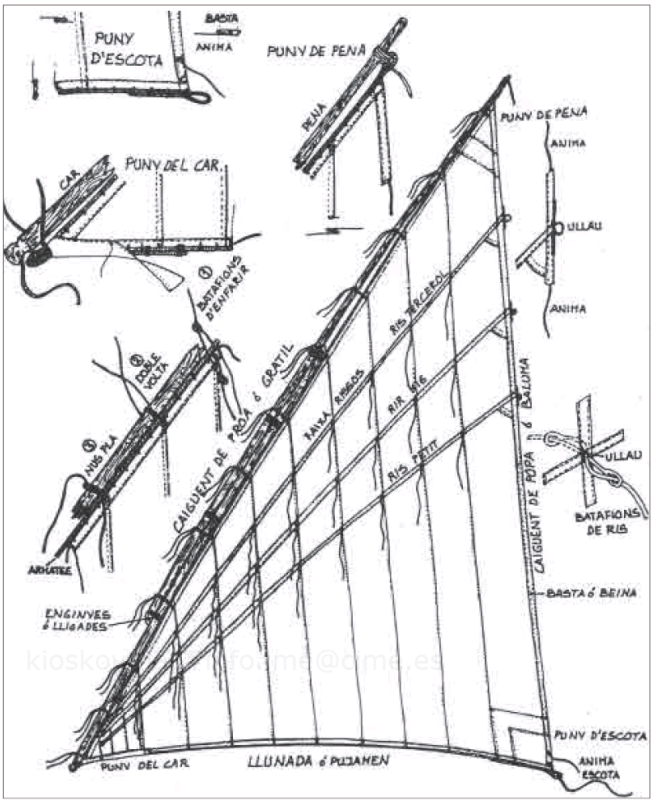

Parts d'una vela llatina amb els seus noms. Dibuix de CRISTÒFOL AL·LÉS

Post scriptum:

1. Un bon amic m'ha indicat que en l'article sobre patrimoni marítim del 22 d'agost hi ha un error en el nom del pailebot *Miguel Caldentey* que apareix repetides vegades com a *Miguel Candentey*. Aquest error, exclusivament meu, deriva de que la informació sobre el pailebot en l'article es va basar en les notes manuscrites preses durant la conferència dictada en el Museu Marítim de Mallorca sobre el pailebot, sense confirmar-les després amb altres fonts escrites. Disculpeu l'error.

2. El Consell de Ministres del 07/09/2021 ha aprovat un Decret-llei sobre embarcacions històriques i les seves reproduccions que comentarem en articles posteriors per la transcendència que pot tenir sobre el patrimoni marítim

pressreader PRINTED AND DISTRIBUTED BY PRESSREADER PressReader.com +1 604 278 4604 COPYRIGHT AND PROTECTED BY APPLICABLE LAW